

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

No5(4)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 496 sahifa,
18-may, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapijanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyuu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

O'quvchi yoshlarni muhandislik kasblariga yo'naltirishda xorij tajribasi.....	10
<i>Maxamov X. T., Omondavlatova Sofiya Baxtiyor qizi</i>	
2-sinf darslarida "4K" ko'nikmalarini shakllantirish: XXI asr savodxonligi poydevori	14
<i>Jo'rayeva Nargiza O'ktamovna</i>	
Ommaviy axborot vositalarining inson ruhiy salomatligiga ta'siri: empirik tadqiqot natijalari.....	18
<i>Abdinazarova Bibixonim Rashid qizi</i>	
Talabalar uchun amaliy ko'nikmalarni shakllantirishda texnik loyihalarning o'rni	23
<i>Axmadaliyev Mansurbek Erkaboy o'g'li, Rejabov Jaloliddin Sadiq o'g'li</i>	
Masalalarni modellashtirish metodi yordamida yechish yo'llari	28
<i>B. B. Qarshiyev, Bekmuradov Bobur Toyloq o'g'li</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkilotida elektron o'quv materiallaridan foydalanishning afzalliklari.....	34
<i>Tog'aymurodova Marjona Yusuf qizi</i>	
Raqamli ta'lim muhitida dizaynerlik faoliyatlarini rivojlantirishning zamonaviy metodlari.....	39
<i>Satvoldiyeva Malaxatxon A'zamjanovna</i>	
Metall va metallmas buyumlarga ishlov berish texnologiyasi fanidan amaliy dars mashg'ulotlarini raqamli texnologiyalar asosida o'qitish metodikasi	47
<i>A. Safarov</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tanqidiy fikrlashni shakllantirish mezonlari.....	57
<i>Xolmatov Doston Dilshod o'g'li</i>	
7–8-sinf biologiya darslarida kompetensiyaviy yondashuvni takomillashtirish metodikasi	60
<i>Xolmurodova Sarvinoz</i>	
Zamonaviy adabiyotda lider ayol portreti va shaxsiy rivojlanish falsafasi.....	64
<i>G'afforova Dildora Ergashevna</i>	
Boshlang'ich sinf o'qish darslarida matn ustida ishlash metodikasini takomillashtirishning pedagogik asoslari.....	69
<i>Yusupova Umida Zayniddin qizi</i>	
Umumta'lim maktabida xalq hunarmandchiligi va badiiy loyihalashda kreativ yondashish texnologiyalarining mazmun-mohiyati.....	74
<i>Shomirzayev Maxmatmurod Xuramovich, G'aniyeva Dilfuza A'lam qizi</i>	
Oila muhitining raqamli tadbirkorlik motivatsiyasiga ta'siri: psixologik tahlil	78
<i>Tursunov Lutfulla Sayfullayevich, Boyqobilova Sevinch Fazliddin qizi</i>	
Maktab va muzeylar aloqadorligini ta'minlash asosida o'quvchilarni ma'naviy merosga hurmat ruhida tayyorlashning pedagogik texnologiyasi	81
<i>Nizomxonova Nargizaposhsho Ekrixon qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida produktiv o'qish malakasini shakllantirish.....	86
<i>Xurramova Sojida Abdunazar qizi</i>	
Oliy ta'lim tizimida liderlik kompetensiyalarini takomillashtirishning kompleks yondashuvlari.....	91
<i>Risvayeva Charos Zaydilla qizi</i>	
Sport sohasining ommaviyligi va inklyuzivligi	94
<i>Z. N. Urunova, M. Jaborova</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida psixologik muhitni swot-tahlil qilish va korreksiyalash	97
<i>Sattorova Shirinoy San'atovna</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kognitiv kompetentligini rivojlantirishda integrativ yondashuv ..	100
<i>Buvrayev Akram Rustam o'g'li</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy nutqiga qo'yiladigan talablar	104
<i>Xolmuminova Dilfuza Xolmamatovna</i>	
O'qituvchining kasbiy faoliyatida ma'naviy-axloqiy fazilatlarining ahamiyati	107
<i>Jumanazarova Dilnoza Umurzaqovna</i>	

Hadislar yordamida boshlang'ich sinf o'quvchilarida ma'naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirish	111
<i>Akaboyeva Malika Raxmatovna</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarini mustaqil fikrlashga o'rgatish texnologiyasi	114
<i>Beshimova Muazzam Bahodirovna, To'lanboyeva Farangis Ibrohimjon qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilariga ona tili fanini o'qitishda kreativlik qobiliyatini rivojlantirishning pedagogik-psixologik shart-sharoitlari	117
<i>Xoliyeva Sevara Rustam qizi</i>	
Bo'lajak tarbiyachilarning maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishda multimedia texnologiyalaridan foydalanish kompetensiyasini tarkib toptirish	122
<i>Narmatova Fotima Dilshod qizi</i>	
Organizing Physics Lessons in General Education Schools Based on Gamification Elements	127
<i>Y. A. Mamatokhunov, U. S. Ismoilov, M. A. Muxtorjonova</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda mantiqiy tafakkurni rivojlantirishda didaktik o'yinlarning samaradorligi....	129
<i>Meyliyeva Sevinch Bozor qizi</i>	
Anoreksiyasi va bulimiyaning psixologik determinantlari hamda klinik jihatlari	132
<i>Askarova Nargiza Abdivaliyevna, To'raqulova Sevinch Sattorjon qizi</i>	
Koxlear implantli bolalar fonematik eshituvini shakllantirish asosida tovush talaffuzini shakllantirish	136
<i>Bozorov Otabek Yo'lchi o'g'li, Yakubova Asalxon Ulug'bek qizi</i>	
Qisqa masofaga yuguruvchi yosh sportchilarning kuch va tezlik-kuch ko'rsatkichlarini rivojlantirishda yillik rejalashtirish samaradorligi	139
<i>Eshpulatov Jamshid Nuraliyevich</i>	
Разработка модуля автопрокторинга для платформ дистанционного обучения на основе компьютерного зрения и анализа активности пользователя	144
<i>Дустқобилов Акмал Бобомуродович</i>	
Определение нарушений академической честности на онлайн-экзаменах на основе компьютерного зрения: алгоритм и эффективность модуля камерaproctor	149
<i>Дустқобилов Акмал Бобомуродович, Маматов Ислонбек Ильесович</i>	
Zamonaviy ta'limda sun'iy intellekt texnologiyalari: imkoniyatlar, muammolar va istiqbollar	154
<i>Delov To'liqin Erkinovich, Gulmirzayeva Zulayho Ko'klanboy qizi</i>	
Ijtimoiy tarmoqlarning talaba yoshlar psixologiyasiga ta'siri	160
<i>Saidakbarova Nigora Abduraxim qizi</i>	
Talabalarni ijtimoiy-pedagogik faoliyatga tayyorlashning besh blokli pedagogik modeli	165
<i>Amonov Mirjon Namozovich</i>	
O'smirlarning raqamli texnologiyalarga qaramligi va uning psixologik salomatlikdagi o'rni	170
<i>Nurmatov Nurhayot Nurziyot o'g'li, Normamatova Aziza Ibroxim qizi</i>	
Qizlarda erta nikohning psixologik omillari va sabablari	174
<i>Sodiqova Gulbarno Odiljon qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'quv motivlarini shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari	178
<i>Jumayeva Guzal Xayriddin qizi</i>	
Maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalarda barmoqlar harakati mashqlari asosida kichik motorika va harakat koordinatsiyasini rivojlantirish	183
<i>Mirzakarimov Yuldashboy Abdinabiyevich</i>	
Globalashuv sharoitida yoshlar tashkilotlari orqali milliy o'zlikni anglashni shakllantirishning pedagogik strategiyalari.....	187
<i>Axralova Marg'uba Akmalxanovna</i>	
Tarbiya fani asosida o'quvchilarda huquqiy kompetentlikni rivojlantirish imkoniyatlari	191
<i>Jumanova Xafiza Xoliqulovna</i>	
Zamonaviy ilmiy-texnika taraqqiyoti sharoitida texnologik ta'lim mazmunini STEM yondashuvi asosida integratsiyalash va talabalarning texnik fikrlash kompetensiyasini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish	196
<i>Imanov Baxtiyor Berdiyevich, Qulmamatova Xurshida Abduxamidovna, Barataliyeva Nasiba Maxmadaminovna</i>	
Ijodiy kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltirilgan o'quv jarayonining mazmuniy ta'minoti	202
<i>Kubayeva Mavluda Baxtiyor qizi</i>	

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS	The Influence of a Competency-Based Approach on Educational Quality in Physics Instruction ..... 205 A. Xakimov, Yorqinjon Abduraimjanovich Mamatokhunov, M. A. Ne'matova
	Umumta'lim maktablarida o'quvchilarning ekologik savodxonligini shakllantirishning amaliy holati ..... 208 Majitov Turg'unali Anvar o'g'li
	Maktabgacha ta'lim tarbiyalanuvchilariga ingliz tilini o'rgatishning pedagogik va psixologiyistik xususiyatlari ..... 214 Ismoilova Muattar Ilyosovna
	Sharq mutafakkirlarining yoshlarni mehnat va kasb-hunarga o'rgatish bo'yicha qarashlari ..... 219 Alqarov Qodir Xoimatovich, Irmatov Pirmuhammad Normat o'g'li
	Metallar mavzusini interfaol metodlar asosida o'qitish orqali o'quvchilar kreativligini oshirish ..... 222 Murodova Sayyora Qanoatovna
	Moliyaviy terminlarni tarjima qilishning metodologik muammolari ..... 226 Norboyeva Dilafuz Djumaqulovna, Suvonov Ozodbek Jamshid o'g'li
	Oliy ta'lim muassasalarida yakuniy nazorat jarayonlarini sun'iy intellekt texnologiyalari asosida tashkil etishning afzalliklari ..... 230 Abdunabiyeva Kamola Mansurovna
	Pedagogik ta'limda AI-tutor texnologiyalaridan foydalanish: o'zaro ta'sir mexanizmi va samaradorlik tahlili ..... 236 Abdunabiyeva Maftunaxon Solijon qizi
	Talabalarda prokrastinatsiyani kamaytirishning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari ..... 240 Kozimov Sayfulloh Maxammadjon o'g'li
	Kompetensiyaviy yondashuv asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'quv-bilish faoliyatini rivojlantirish ..... 245 Raximov Zokir Toshmirovich
	Yosh voleybolchilarning umumiy va maxsus jismoniy tayyorgarliklarini oshirishning pedagogik asoslari ..... 249 Temirov Shoirbek Raimjonovich
	Oliy ta'lim muassasalarida boshqaruv jarayonlari mexanizmlarini takomillashtirish ..... 253 Kimsanova Rahnamo Solijonovna
	Milliy kurash vositasida yoshlarning irodaviy sifatlarini rivojlantirish ..... 257 Muratov Muzaffar Shermamatovich
	Xavotirlanish muammosining psixologik-pedagogik adabiyotlarda o'rganilganligi va o'smirlik davrining psixologik xususiyatlari ..... 261 Mutalibjonov Nurillo Iroiljon o'g'li
	Bo'lajak pedagoglarda kreativ tafakkurni rivojlantirishning innovatsion va refleksiv asoslari ..... 264 Oblayeva Lobar Erdonovna
	STEM Education Technology: Physics Teaching Methodology and Future Innovations ..... 268 Yorqinjon Abduraimjanovich Mamatokhunov, Odinakhon Sotvoldiyeva Abdumannob qizi
	Mustaqil ta'limni tashkil etishning nazariy asoslari ..... 272 Qurbonova Buzaynab Nurmuxammadiyevna
	Maktabgacha tarbiya yoshda bolalar kognitiv sohasining tadqiq qilinishi ..... 276 Raxmonova Shaxrizoda Laziz qizi
	Modernization of Physics Teaching Methodology Based on Stream Integration in Vocational Schools ..... 279 S. Z. Zaynobiddinov, Yorqinjon Abduraimjanovich Mamatokhunov, Z. M. Orifjonova
	Cultural Competence as a Core Component of Foreign Language Teaching: Theoretical Foundations and Pedagogical Integration ..... 282 Shahlo Obidova
	Pedagogika oliy ta'lim muassasalarida talabalarning akmeologik madaniyatini rivojlantirishda ART-pedagogik texnologiyalardan foydalanish ..... 286 Shodmonova Shoira Saidovna, Sharifova Dildora Shavkiddin qizi
	Talabalarning to'garak mashg'ulotlari orqali ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish yo'llari ..... 290 Turakulova Feruza Mamadoli qizi

Boshlang'ich sinf o'quvchilariga ona tili fanini o'qitishda kreativlik qobiliyatini rivojlantirishning pedagogik-psixologik shart-sharoitlari	294
<i>Xoliyeva Sevara Rustam qizi</i>	
Texnologiya darslarida raqamli texnologiyalar vositasida o'quvchilarning tadbirkorlik ko'nikmalarini shakllantirish metodikasi.....	298
<i>Xudoyberdiyeva Nilufar Raximqulovna</i>	
Umumta'lim maktablari musiqa darslarida media-kontentlardan foydalanib o'quvchilarda estetik didni shakllantirish.....	302
<i>Xudoyqulov Asilbek Aziz o'g'li</i>	
Педагогические стратегии профилактики раннего профессионального выгорания у студентов-медиков (в условиях высокой информационной нагрузки)	305
<i>Асророва Мафтунабегим Махаммадризо кизи</i>	
Формирование самоотношения у подростков, переживших насилие	308
<i>Кушакова Наргиза Исламбаевна, Азаркова Миланика Дмитриевна</i>	
Изучение развития эпистемических знаний у учащихся 5-го класса в педагогико-психологической литературе.....	311
<i>Нехочина Лола Шахобиддиновна</i>	
Когнитивные уровни читательской деятельности в заданиях PIRLS: типология, процессы понимания и система оценивания.....	314
<i>Нуруллаева Шахло Уктамовна, Александра Валерьевна Шаркова</i>	
Oila tushunchasi uning ijtimoiy ahamiyati haqida sharq mutafakkirlarining qarashlari.....	321
<i>Shokirov Xolida O'rozboq qizi, Abdurashidova Sarvinoz Akrom qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida sog'lom turmush tarzi madaniyatini shakllantirishda zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarining uyg'unligi	325
<i>Bekmirzayev Shavkat Olim o'g'li</i>	
Global ta'lim tendensiyalari asosida maktabgacha ta'lim mazmunini transformatsiyalash mexanizmlari	329
<i>Haqqiyeva Fotima Olimjonovna</i>	
O'zbekiston mustaqillik taraqqiyotining turli bosqichlarida ta'lim paradigmalarining evolyutsion tahlili	333
<i>Usmonov Salohiddin Dushan o'g'li, Sayfullayeva Parvina</i>	
Malaka oshirish tizimida o'qituvchi-pedagoglarning hamkorlikka asoslangan yondashuvining ilmiy ahamiyati.....	338
<i>Sobirova Lobar Raximovna</i>	
Qutqaruvchilarning maxsus jismoniy tayyorgarligini oshirishda ilmiy-metodologik yondashuvning ahamiyati	343
<i>Abdunosir Abdurasulovich G'afurov</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq buzilishi kamchiliklarini bartaraf etishda pedagogik yondashuv	347
<i>To'rayeva Dilbar, Zulayxo Nazarova</i>	
Maktabgacha ta'limga qo'yiladigan davlat talablarining mazmun-mohiyati	350
<i>Samadova Mahliyo, Zulayxo Nazarova</i>	
Harakatli o'yinlar orqali maktabgacha yoshdagi bolalarda jismoniy sifatlarni rivojlantirish	354
<i>Yaxyayeva Sojida Abduraximovna, Mustafayeva Dilfuza Jumanovna</i>	
Multimodal yondashuv asosida talabalarning ekologik kompetensiyalarini takomillashtirish tizimining ahamiyati.....	358
<i>O'sarova Muborak Fahriddinovna</i>	
Oliy ta'lim muassasalarida o'quv faoliyati samaradorligini monitoring qilish tizimini loyihalashning tashkiliy-pedagogik asoslari.....	362
<i>Kurbanov Dilmurat Marupjanovich</i>	
Shaxs kamolotida ijtimoiy moslashuv va ma'naviy tarbiyaning ahamiyati	367
<i>Nazira Axmadjonovna Dadaboyeva</i>	
Individual yondashuv asosida maktab o'quvchilarida raqamli o'rganish ko'nikmalarini shakllantirish va raqamli texnologiyalar integratsiyasi	371
<i>Xaydarova Zilola Normurodovna, Hasanov Samir Xayrulloevich</i>	

Tasviriy san'at mashg'ulotlarida differensial yondashuvning psixologik-pedagogik asoslari	375
<i>Bekmuratova Shoxida Ne'matjonovna</i>	
Onlayn muloqot strategiyalarining talaba kommunikativ kompetensiyasiga ta'siri	379
<i>Davlatova Ra'no Haydarovna, Islomova Shahlo Madat qizi</i>	
Ajrim yoqasidagi oilalarni ijtimoiy-psixologik reabilitatsiya qilish mexanizmlarini takomillashtirish	385
<i>Tojibayeva Nargiza Keldibekovna</i>	
Raqamli muhitda yolg'izlik fenomenining nazariy tahlili.....	389
<i>Turg'unboeva Nodira Baxtiyor qizi</i>	
Психологические последствия буллинга для личности подростка и его социализации.....	392
<i>Амирова Луиза Маратовна</i>	
Ta'lim jarayonida onlayn so'rov va refleksiya texnologiyalarining didaktik samaradorligi: nazariy va empirik tahlil	395
<i>Majidov Anvar Tuychiyevich</i>	
Влияние семейных кризисов на развитие личности.....	399
<i>Туракулова И. Х.</i>	
Комплексный подход к профилактике нарушений осанки у детей дошкольного возраста.....	403
<i>Хасанова Галина Мамутовна</i>	
Talabalarda milliy qadriyatlar asosida kasbiy kompetentlikni shakllantirishning psixologik-pedagogik texnologiyasi mazmuni.....	407
<i>Xudoyqulova Zarifa Ummatqulovna</i>	
Intellectual axborot tizimlari asosida ta'lim boshqaruvini avtomatlashtirish	413
<i>Ernazarov Zohid Nazarovich</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari	418
<i>Shaxnoza Allaberganova</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirishning nazariy-metodologik va falsafiy asoslari	421
<i>Aknur Junisova</i>	
Pedagogical Strategies for Forming Social Responsibility and Active Citizenship Competence in Primary Education.....	425
<i>Aknur Zhunisova</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijtimoiy xavf turlarini tasniflash va ekotizimli yondashuv asosida diagnostika qilishning pedagogik imkoniyatlari	430
<i>Manzura Qosmuratova</i>	
Raqamli pedagogika va interaktiv innovatsiyalar asosida xorijiy til o'qitish: yangi ufqlar va ta'lim samaradorligi	437
<i>Jumayeva Gulxan Amrullayevna</i>	
Principles of Multilevel Assessment in Speaking.....	441
<i>Billayeva Shohida Dilshod qizi</i>	
Ingliz tili mutaxassslarining uslubiy kompetensiyasi va kommunikativ-metodik kompetensiyasi masalalari muammolari	444
<i>Azimova Maxfuza Hasanovna</i>	
Sun'iy intellektning ta'limda qo'llanilishi va talabalar qadriyatlar tizimi rivojlanishiga ijtimoiy-psixologik ta'siri	448
<i>Boboyev Xamdani Ataxanovich</i>	
Muloqot: shifokor va bemor muloqotining psixologik xususiyatlari	451
<i>Isroilova O'g'lioy Isroil qizi, Davronov Abdurahob Turg'unboev o'g'li</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarni web lohiyalar va axborotlashgan ta'limdan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirishning asosiy xususiyatlari	454
<i>Jo'rayev Qo'ldoshjon Ismatullo o'g'li</i>	
Maktabgacha ta'limda raqamli texnologiyalardan foydalanishning nazariy va amaliy jihatlari	460
<i>Mirzaolimova Munira</i>	

Raqamli ta'lim muhitida talabalarning mustaqil ta'limini tashkil etishning nazariy asoslari.....	465
Musayev Ashurali Shamshidinovich	
Ona tili ta'limida kreativ salohiyatni rivojlantirishning faoliyatli xususiyatlari.....	469
Qurbonova Oysha Beknazarovna, Qo'yliyeva Gulshoda Baxtiyor qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kreativ fikrlashni rivojlantirishda zamonaviy jahon ta'lim texnologiyalarining ahamiyati.....	472
Sagdatdinova Maftuna Nuratdin qizi	
Ikkinchi jahon urushi davrida front ortida o'zbek xotin-qizlarining qahramonliklari (1941–1945).....	475
Saidova Iroda Xursandovna	
Maktab menejmenti: ma'muriy boshqaruvdan inson kapitalini rivojlantirishga o'tish.....	479
Tursunpo'latov Farxodjon Xoshimjon o'g'li	
Jismoniy tarbiya tizimida jismoniy tayyorgarlik sinovlari orqali salomatlikni baholashning kompleks yondashuvi.....	485
Usmonov Mansur Qurbonmurotovich	
Kredit modul tizimida bo'lajak tarbiya fani o'qituvchilarining fasilitatorlik kompetensiyalarini takomillashtirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari.....	489
Xamidova Sabrina Abduvahob qizi	

BOSHLANG'ICH SINFLAR O'QUVCHILARIDA IJTIMOY MAS'ULIYATNI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK VA FALSAFIY ASOSLARI

Aknur Junisova

Jumabek Tashenev nomidagi universitet katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarning ijtimoiy mas'uliyati va fuqarolik kompetensiyalarini shakllantirishning nazariy-pedagogik hamda falsafiy asoslari tadqiq etilgan. Sharq mutafakkirlarining, xususan, Abu Nasr Forobiyning ijtimoiy hamkorlik haqidagi ta'limotlari, zamonaviy milliy tadqiqotchilar (A. Satybaldiev, O. Matyakubov) konsepsiyalari hamda g'arb olimlari (K. Devis, U. Bek)ning global mas'uliyatga doir qarashlari qiyosiy tahlil qilingan. Ijtimoiy mas'uliyatning kognitiv, emotsional-qiyamatli va faoliyat-amaliy komponentlari, shuningdek, axloqiy ong, huquqiy madaniyat va faol fuqarolik kabi tarkibiy qismlari batafsil yoritilgan. Yakunda ijtimoiy mas'uliyatni nafaqat axloqiy kategoriya, balki faol fuqarolik pozitsiyasini ta'minlovchi muhim hayotiy ehtiyoj sifatida rivojlantirishga oid ilmiy xulosalar taqdim etilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, ijtimoiy mas'uliyat, ijtimoiy burch, fuqarolik kompetensiyasi, ijtimoiylashuv, axloqiy ong, huquqiy madaniyat, global fuqarolik, Forobiy ta'limoti, javobgarlik hissi.

Abstract: The theoretical-pedagogical and philosophical foundations of forming social responsibility and civic competencies among primary school students are explored. A comparative analysis was conducted of the teachings of Eastern thinkers, particularly Abu Nasr al-Farabi's views on social cooperation, the concepts of modern national researchers (A. Satybaldiev, O. Matyakubov), and the perspectives of Western scholars (K. Davis, U. Beck) on global responsibility. The cognitive, emotional-value, and activity-practical components of social responsibility, as well as such structural elements as moral consciousness, legal culture, and active citizenship, are comprehensively examined. Scientific conclusions are presented on developing social responsibility not only as a moral category but also as an essential life necessity that ensures an active civic position.

Key words: primary education, social responsibility, social duty, civic competence, socialization, moral consciousness, legal culture, global citizenship, Al-Farabi's teachings, sense of responsibility.

Аннотация: Исследованы теоретико-педагогические и философские основы формирования социальной ответственности и гражданских компетенций учащихся на этапе начального образования. Проведен сравнительный анализ учений восточных мыслителей, в частности взглядов Абу Насра аль-Фараби на социальное сотрудничество, концепций современных отечественных исследователей (А. Сатыбалдиев, О. Матякубов), а также подходов западных ученых (К. Дэвис, У. Бек) к проблеме глобальной ответственности. Подробно раскрыты когнитивный, эмоционально-ценностный и деятельностно-практический компоненты социальной ответственности, а также такие структурные элементы, как нравственное сознание, правовая культура и активная гражданская позиция. В заключение представлены научные выводы, направленные на развитие социальной ответственности не только как нравственной категории, но и как важной жизненной необходимости, обеспечивающей активную гражданскую позицию личности.

Ключевые слова: начальное образование, социальная ответственность, общественный долг, гражданская компетенция, социализация, нравственное сознание, правовая культура, глобальное гражданство, учение аль-Фараби, чувство ответственности.

KIRISH

Pedagogika va falsafada ijtimoiy mas'uliyat haqidagi qarashlar asrlar davomida ma'naviy-axloqiy meros, diniy ta'limotlar, xalq og'zaki ijodi va milliy urf-odatlar orqali shakllanib kelgan. Qozoq ma'naviy merosida ijtimoiy mas'uliyat, avvalo, insonning o'z oilasi, mahallasi, Vatani va jamiyati oldidagi burchi hamda javobgarligini anglashi bilan uzviy bog'liq holda talqin qilinadi. Sharq mutafakkirlari ijtimoiy mas'uliyatni inson kamolotining asosiy mezonini sifatida baholaganlar. Masalan, Abu Nasr Forobiy "Fozil odamlar shahri" asarida fuqarolarning

bir-biriga yordam berishi va jamoa manfaatini shaxsiy manfaatdan ustun qo'yishini ma'naviy jamiyat qurishning asosiy sharti sifatida ta'kidlaydi.¹

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Zamonaviy milliy tadqiqotchilardan A.Q. Satybaldiev ijtimoiy mas'uliyat tarbiyasini yoshlarning ma'naviy-axloqiy kamoloti va faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishning uzviy qismi sifatida baholaydi. Uning ta'kidlashicha, "Ijtimoiy mas'uliyat – bu shaxsning o'z huquq va majburiyatlarini chuqur anglashi, jamiyat taraqqiyotidagi o'zni va rolini to'g'ri baholashi hamda umumiy manfaat yo'lida faol harakat qilishga tayyorligidir".² Bu yondashuvda ijtimoiy mas'uliyat shaxsning ichki ongi va ijtimoiy faolligi uyg'unligida namoyon bo'lib, ta'lim-tarbiya jarayonida uning tarkibiy qismlarini maqsadli rivojlantirish zarurligi alohida ta'kidlanadi.

Shuningdek, O.M. Matyakubov yoshlarda ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirish milliy ma'naviy meros hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni uyg'unlashtirish orqali samarali bo'lishini asoslab beradi.

Xorijiy ilmiy tadqiqotlarda ijtimoiy mas'uliyat tushunchasi ko'p qirrali va fanlararo yo'nalishda o'rganiladi. Falsafa va sotsiologiyada u shaxs yoki tashkilotning jamiyat oldidagi ma'naviy hamda huquqiy burchi sifatida, psixologiyada esa shaxsning ichki motivatsiyasi, empatiyasi va ijtimoiy faollikka moyilligi sifatida izohlanadi. Masalan, amerikalik olim K. Devis ijtimoiy mas'uliyatni "jamiyatning umumiy farovonligi uchun fuqarolar va tashkilotlarning etik me'yorlarga asoslangan ixtiyoriy harakatlari" deb ta'riflaydi.³ K. Devisning ushbu ta'rifi ijtimoiy mas'uliyatning ikki muhim jihati aniq ko'rsatib beradi: birinchisi – jamiyatning umumiy farovonligini ta'minlash, ikkinchisi – axloqiy me'yorlarga tayangan ixtiyoriy harakatlar orqali ushbu maqsadga erishish. Bizningcha, mazkur yondashuv ijtimoiy mas'uliyatni faqat majburiy qonun yoki normativ talablar doirasida emas, balki shaxs va tashkilotlarning ichki qadriyatlarini hamda axloqiy mas'uliyatiga tayangan holda shakllantirish zarurligini ta'kidlaydi.

Shu bilan birga, K. Devis ta'rifi yoshlar tarbiyasida ham dolzarb ahamiyatga ega, chunki u ijtimoiy mas'uliyatni "ixtiyoriy harakat" sifatida ko'radi. Bu esa yosh avlodda ongli ravishda faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishning asosiy tamoyillaridan biri hisoblanadi. Demak, ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchilarga faqat "norma va qoidalarga rioya qilish"ni o'rgatish emas, balki ularning ichki axloqiy pozitsiyasi va jamiyat manfaatiga yo'naltirilgan shaxsiy tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash zarur.

Yevropa tadqiqotlarida ijtimoiy mas'uliyat keng ma'noda fuqarolik madaniyati, qonunga itoat, ekologik ong va ijtimoiy adolatga sodiqlikni o'z ichiga oladi. Masalan, nemis sotsiologi U. Bek ijtimoiy mas'uliyatni global muammolar, xususan, ekologik xavflar, kambag'allik va tengsizlikka qarshi kurashdagi fuqarolik faolligi sifatida ko'radi.⁴

U. Bekning ta'rifi ijtimoiy mas'uliyat tushunchasini jamiyat doirasidan chiqarib, global miqyosda ko'rib chiqishi bilan ahamiyatlidir. Bizningcha, ushbu yondashuv yoshlar tarbiyasida juda muhim ahamiyatga ega, chunki u ijtimoiy mas'uliyatni faqat mahalliy yoki milliy darajada emas, balki butun insoniyat manfaatlarini nuqtayi nazaridan baholashni talab qiladi.

U. Bekning fikri yoshlar ongida "global fuqarolik" tushunchasini shakllantirish zarurligini ko'rsatadi. Bu esa, o'z navbatida, ularni ekologik muammolar, ijtimoiy tengsizlik va kambag'allikka qarshi faol harakat qilishga ruhlantiradi. Shu ma'noda, Bekning qarashi ijtimoiy mas'uliyatning zamonaviy pedagogikadagi integrativ vazifasini namoyon qiladi: u yoshlarning nafaqat o'z jamiyati, balki global hamjamiyat oldidagi burchi va javobgarligini anglashini ta'minlaydi.

Yaponiya va Janubiy Koreya pedagogikasida esa ijtimoiy mas'uliyat ta'limning asosiy maqsadi sifatida jamoaviy manfaatlarini shaxsiy maqsadlardan ustun qo'yish orqali shakllantiriladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot metodologiyasi mazkur yo'nalish bo'yicha ilmiy manbalar, pedagogik adabiyotlar, monografiyalar hamda zamonaviy tadqiqotlar asosida ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish usullariga tayangan holda amalga oshirildi. Ma'lumotlarni olish jarayonida ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirishga oid ilmiy qarashlar, boshlang'ich ta'lim tizimidagi pedagogik yondashuvlar va xorijiy hamda milliy tajribalar o'rganildi. Tadqiqot davomida nazariy ma'lumotlarni yig'ishda hujjatlarni tahlil qilish, ilmiy adabiyotlarni qiyosiy o'rganish va mavjud tadqiqot natijalarini tizimlashtirish usullaridan foydalanildi. Olingan ma'lumotlar tahlili jarayonida qiyosiy-tahliliy, tavsifiy hamda umumlashtirish metodlari qo'llanildi. Shuningdek, turli ilmiy manbalarda ijtimoiy mas'uliyatning mazmuni,

1 Farabiy A.N. Қайырымды қала тұрғындарының көзқарастары. – Алматы: Жоғары оқу, 1993. – Б. 54.

2 A.Q. Satybaldiev. Жастарда әлеуметтік жауапкершілікті тәрбиелеудің педагогикалық негіздері. – Тараз: "Ғылым", 2020. – Б. 58.

3 Davis K. The Case for and against Business Assumption of Social Responsibilities. – Academy of Management Journal, 1973. – Vol. 16, №2. – P. 313.

4 Beck U. Risk Society: Towards a New Modernity. – London: Sage Publications, 1992. – P. 45.

tarkibiy qismlari va uni shakllantirish mexanizmlariga doir qarashlar o'zaro solishtirildi hamda ularning umumiy va farqli jihatlari aniqlandi. Natijalar asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari baholandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Turli ilmiy maktablar va tadqiqotchilar ijtimoiy mas'uliyat tushunchasini o'rganishda turli metodologik yondashuvlardan foydalanganlar. Bu jarayonda falsafa, sotsiologiya, psixologiya va pedagogika sohalari-dagi izlanishlar mazkur tushunchaning mazmun-mohiyatini boyitib, uning ko'p qirrali ta'riflarini shakllantirgan. Ayrim olimlar ijtimoiy mas'uliyatni shaxsning ongi va xulq-atvorida namoyon bo'ladigan ichki burch sifatida izohlagan bo'lsalar, boshqalar uni jamoaviy hamkorlik, fuqarolik faolligi yoki global muammolarga munosabat nuqtayi nazaridan talqin qilganlar. Shu bois, turli olimlar tomonidan berilgan ta'riflarni taqqoslash orqali ijtimoiy mas'uliyat tushunchasining umumiy va o'ziga xos jihatlari aniqlash, uning ta'lim-tarbiyadagi metodologik asoslarini belgilash imkoniyati yaratiladi.

Masalan, A.I. Kitov ta'rifida ijtimoiy mas'uliyat insonning o'z xatti-harakati oqibatlarini oldindan ko'ra bilishi va ular uchun javob berishga tayyorligi sifatida izohlanadi. Bu yerda mas'uliyat shaxsiy ong va prognoz qilish qobiliyati bilan bog'lanadi.

G. Bruks esa uni jamoaviy hayotda faol ishtirok etish va umumiy manfaatlarga yo'naltirilgan qarorlar qabul qilish bilan bog'laydi, ya'ni ijtimoiy mas'uliyatni fuqarolik faolligi hamda jamoaviy hamkorlik bilan uyg'un holda ko'radi.

O.M. Matyakubov ta'rifida esa milliy ma'naviy qadriyatlar, vatanparvarlik va fuqarolik burchiga sodiqlik ijtimoiy mas'uliyatning asosi sifatida belgilanadi. K. Devis ijtimoiy mas'uliyatni axloqiy me'yorlarga asoslangan ixtiyoriy harakatlar orqali jamiyatning umumiy farovonligiga hissa qo'shish sifatida talqin etadi.

U. Bek esa ijtimoiy mas'uliyatni global muammolarga, xususan, ekologik xavflar va tengsizlikka qarshi kurashdagi faol fuqarolik sifatida ko'radi. Demak, turli ta'riflar mazmunida umumiyliklar ham, o'ziga xos farqlar ham mavjud.

Ijtimoiy mas'uliyat mazmuni va uning tuzilma komponentlarini o'rganish ta'lim-tarbiya jarayonidagi tarbiyaviy maqsadlarni aniq belgilash hamda ularni amalga oshirishda muhim ahamiyatga ega. Bu tushuncha faqatgina shaxsning o'z burchi va javobgarligini anglashi bilan cheklanib qolmay, balki uning ma'naviy-axloqiy qadriyatlar tizimi, ijtimoiy faolligi va hayotiy pozitsiyasi bilan uzviy bog'liqdir. Shu bois, ijtimoiy mas'uliyat tuzilmasi turli komponentlardan – kognitiv (bilish), emotsional-qiyamatli (his-tuyg'u va qadriyatlar) hamda faoliyat-amaliy (harakat va tashabbus) yo'nalishlaridan tashkil topadi. Ushbu komponentlarning uyg'un rivojlanishi orqali shaxs nafaqat o'zining, balki jamiyatning manfaatlarini ham teng darajada hisobga oladigan, ongli va mas'uliyatli fuqaro sifatida shakllanadi.

Shaxsning ijtimoiy munosabatlardagi burch va javobgarligi uning jamiyatdagi o'rni, vazifalari va ularni bajarishga bo'lgan ongli munosabatini ifoda etuvchi asosiy ijtimoiy-axloqiy mezondir. Inson jamiyatda turli ijtimoiy rollarni bajaradi: oila a'zosi, o'quvchi, fuqaro, hamkasb, do'st va hokazo. Har bir rol muayyan burch va javobgarlikni o'z ichiga oladi. Masalan, fuqaro sifatida shaxs qonun-qoidalarga rioya etishi, jamoat manfaatlarini himoya qilishi hamda atrof-dagilarga hurmat bilan munosabatda bo'lishi lozim.

Pedagogik nuqtayi nazardan, yosh avlodda ijtimoiy burch va javobgarlikni shakllantirish ularni jamiyat hayotida faol ishtirok etishga, qabul qilingan ijtimoiy me'yorlar va qoidalarga amal qilishga, o'z harakatlarining oqibatlarini baholashga o'rgatish demakdir. Bu jarayonda tarbiyaning maqsadi faqatgina qoidalarni o'rgatish emas, balki ularga nisbatan ichki ehtiyoj va ishonch tuyg'usini shakllantirishdir. Chunki haqiqiy ijtimoiy mas'uliyat ongli ravishda qabul qilingan burch va uni bajarishga bo'lgan ixlos asosida yuzaga keladi.

Falsafa nuqtayi nazaridan ijtimoiy burch va javobgarlik insonning ma'naviy kamoloti va hayotiy pozitsiyasining ajralmas qismi hisoblanadi. Falsafiy talqinda burch shaxsning ma'naviy-axloqiy qoidalarga muvofiq, jamiyat manfaatlarini yo'lida ongli ravishda amalga oshirgan harakatlari sifatida tushuniladi. Bu yerda asosiy e'tibor insonning "kim bo'lishi" va "qanday yashashi" masalalariga qaratilgan bo'lib, javobgarlik shaxsning o'zini anglashi va ma'naviy tanlovlarida namoyon bo'ladi.

Sotsiologiya nuqtayi nazaridan ijtimoiy burch va javobgarlik jamiyatda qabul qilingan me'yor va qoidalarga muvofiq harakat qilish orqali ijtimoiy tartibni ta'minlashning asosiy mexanizmi hisoblanadi. Sotsiologik talqinda shaxsning jamiyatdagi mavqei va rollari, ularga bog'liq intizom, hamkorlik hamda ijtimoiy integratsiya jarayonlari asosiy o'rin tutadi.

Psixologiya nuqtayi nazaridan esa ijtimoiy burch va javobgarlik shaxsning ichki motivatsiyasi, ehtiyojlari va xulq-atvorini boshqaruvchi mexanizmlar bilan bog'liqdir. Bu yo'nalishda ijtimoiy mas'uliyat hissi shaxsning emotsional yetukligi, hamdardlik qobiliyati va o'zini boshqarish ko'nikmalari orqali shakllanadi. Psixologlarning ta'kidlashicha, bolalik va o'smirlik davrida orttirilgan ijtimoiy tajribalar shaxsning butun hayoti davomida javobgarlik darajasiga ta'sir ko'rsatadi.

Jamiyatdagi barqarorlik va rivojlanish ko'p jihatdan har bir a'zoning o'z burchini qay darajada ado etishiga bog'liq. Shu sababli, shaxsning ijtimoiy munosabatlardagi javobgarligi nafaqat shaxsiy fazilat, balki jamiyatning umumiy taraqqiyotini ta'minlovchi strategik omil hisoblanadi.

Ijtimoiy mas'uliyat tuzilmasi turli komponentlardan – kognitiv (bilish), emotsional-qiyamatli (his-tuyg'u va qadriyatlar) hamda faoliyat-amaliy (harakat va tashabbus) yo'nalishlaridan tashkil topadi. Ushbu komponentlarning uyg'un rivojlanishi shaxsning jamiyatdagi rollarini (oila a'zosi, o'quvchi, fuqaro) anglagan holda bajarishini ta'minlaydi.

Pedagogik nuqtayi nazardan ijtimoiy mas'uliyat to'rtta asosiy tarkibiy qismni o'z ichiga oladi:

1. **Axloqiy ong:** Ezgulik va burch haqidagi bilimlarni ichki ehtiyoj sifatida qabul qilish.
2. **Huquqiy madaniyat:** Qonun-qoidalarga ongli ravishda rioya etish va ijtimoiy tartibni himoya qilish.
3. **Fuqarolik pozitsiyasi:** Jamiyat hayotidagi voqealarga befarq bo'lmaslik va davlat manfaatlariga sodiqlik.
4. **Faol fuqarolik:** Ijtimoiy tashabbuslar va jamoaviy loyihalarda amaliy ishtirok etish.

Umuman, mazkur to'rt tarkibiy qism bir-biri bilan uyg'unlikda rivojlanganda shaxs ijtimoiy mas'uliyatli, ma'naviy barkamol va fuqarolik burchiga sodiq inson sifatida shakllanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ijtimoiy mas'uliyat shaxsning ma'naviy kamoloti va jamiyat barqarorligini ta'minlaydigan yetakchi axloqiy kategoriyadir. Turli ilmiy maktablar (Forobiy, Kitov, Bruks, Devis, Bek) tahlili shuni ko'rsatadiki, bu tushuncha shaxsiy ong, jamoaviy hamkorlik va global mas'uliyatning sintezidan iboratdir. Boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarga faqat qoidalarni o'rgatish emas, balki ularning ichki axloqiy pozitsiyasi va jamiyat manfaatlariga yo'naltirilgan shaxsiy tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash orqali ongli va mas'uliyatli fuqaroni tarbiyalash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Farabiy A.N. Qayirimdı qala turğındarınıñ közqarastarı. – Almatı: Joğarı oqu, 1993. – B. 54.
2. Satıbalıev A.Q. Jastarda áleymettik jaýapkershilikti tárbieláydıñ pedagogikalıq negızderi. – Taraz: "Ğılım", 2020. – B. 58.
3. Matyakubov O.M. Jastarda áleymettik jaýapkershilikti qalıptastırýdıñ teóriyası men praktikası. – Shımkent: Ilm, 2018. – B. 71.
4. Davis K. The Case for and against Business Assumption of Social Responsibilities. – Academy of Management Journal, 1973. – P. 313.
5. Beck U. Risk Society: Towards a New Modernity. – London: Sage Publications, 1992. – P. 45.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
  - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
  - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
  - 13.00.03 Maxsus pedagogika
  - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
  - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
  - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
  - 13.00.07 Ta'limda menejment
  - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
  - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
  - 07.00.00 Tarix fanlari
  - 19.00.00 Psixologiya fanlari
  - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
  - 02.00.00 Kimyo fanlari
  - 03.00.00 Biologiya fanlari
  - 09.00.00 Falsafa fanlari
  - 10.00.00 Filologiya fanlari
  - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №5(4)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzirimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.